הגאון רבי שלום איין זצ"ל, מורה צדק בירושלים משך יובל שנים

דרכה של תורה

אחיה 1234567

"כך דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל. אם אתה עושה כן – אשריך וטוב לך". הגאון ר"ש איין הלך בדרכה של תורה, רעב ללחם וחי חיי צער, מילדותו ועד לשנות שיבתו. עם זאת, עמל בתורה בכל כחו – "אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא"!

שלום מאיר

אחיה 1234567

כשנכנסו השונאים להיכל הבוער באש, ראו כרובים מעורים זה בזה, אות לחיבת הקב"ה לעמו ישראל. בתוקף הכעס והעם והגיכור – חל מהפך. כיצד אירע? הסכיר הסכא מקעלם דב"ל: עם ישראל בטוח היה בירושלים שלו, ובבית המקדש, ולא שת את ליבו לשוב מחטאו. לא האמין לקולות התוכחה. אך כשנאמו את עיניהם וראו את היכל ה', מבטחם, עולה בלהבות – הזדקנו לפתע פתאום, תמונת עולמם השתנתה. ומשהזדעזעו – התקרבו הכרובים ואחבת ה' חפפה...

אלף הבדלות ועשרות דורות, מבדילים בין ירושלים של מעלה וירושלים כיום. אך עם זאת, ירושלים ייחודית היא, שרשית ואין דומה לה. באורחותיה ובמסורתה, ביקיריה וקהלה. ירושלים זו, על מנהגיה, שבונותיה וסמאותיה, למדניה ובוטרי חומותיה. מושג היא, מהות ויישות! "ובשהגאון רבי שלום איין בפסר – קרא אחד מראשי ישיבותיה – הוא נטל עמו פיסת ירושלים"...

ובשפיסת ירושלים התעדרה ואיגנה, פיסה שהיתה ממצבת מאליה, שלא יתבן בלעדיה – הזדעזעו הלבבות. ואחר מגדולי ירושלים קבעיקבל בהוספה: "שומה עלינו לבקש מחילה מרבי שלום, על שלא הוקרנוהו כעבדו"...

כי הוא היה כה טבעי ומובן – כבושה של ירושלים, אבניה ואוירה. עד שנעקר, ונלקח, וירושלים איגנה עוד מה שהיתה...

סיפת חלבה

מגדולי ירושלים היה הגאון רבי שלום, ירושלים של פעם, על עניה ומורודיה. ומכל בני ירושלים, לקח הגאון רבי שלום בכפליים, בהיותו בן שנה וחדשים, התייתם מאמו. אביו – הגאון רבי אברהם אביש מרדכי זצ"ל – היה נאמנם ואיש סודם של הגאונים הרידב"ז ורבי יוסף חיים זוננפלד. רבה של ירושלים אף העיד עליו, שבכל ירושלים כולה מצויים שני אברכים כמותו, ואולי שלשה. אבל תורה לחוד וקנאה לחוד. וקנאה – לא היה. לא היה – פשוטו כמשמעו. רבי יוסף גרשון הורוביץ היה מביא עמו מעט לחם בחתבא, מתחת למעילו, ונותנו לבחור השקוע בהחבא. ופעם הביא חבר מעגן של ממש, וכיבר את החבורתא בשכב של חלבה מתקתקה. הנער טעם סיב של חלבה ועטף את היתרה בתשומת לב: הוא טמן אותו בכיסו, ולחלק בין אחיותיו...

אי אנו יודעים בצעדם של תלמידי חכמים, בירושלים של פעם. במסכת הבית הטוב של הגאון רבי שלום היתה שמורה הבית טובה מיוחדת למטבחו של רבי שלמה רוש ממנו שלחו ארוחה חמה לבחור השקוע. וא עקא, השליח היה אף הוא מזה רעב, וגנם מעט מארוחה שבידו. רבי שלום לא אמר מאומה, אבל הכפיל את הבית תוחנו לבחור שהבחין בכך ואין להביא לו מנה נוספת...

בקשת המחילה

הבית הטוב, אגב, היתה סוגיה לכשעצמה במשנתו של רבי שלום. היו בחורי ישיבה שסמסוחו בעת חלוי. כאשר הבינה עת שמחתם – הטריח עצמו למרחקים להשתתף בה, למרות הקשיים והטלטולים ומחלתו שהלכה והחמירה. וכשבא, היה קם לדרוש, מושם – כפי שאמר – שהוא חייב לדרוש. בגלל שהוא אסיר תורה לאותו בחור, שכל כולו חסר ומידות טובות. עובדה: אפילו איתו שרה להיטיב...

ועדיין, אין זה מסגה את מידת הבית הטוב.

מחלתו של הגאון רבי שלום הלכה והחמירה, רגליו נמקו, עיניו כהו, נושו רזה, והא נטע לטיפול בארצות הברית, שם. והמשיך להתמודד עם המחלה שהולכה וגיבתה, וכובשת חלקה אחר חלקה. והנה, פורים הגיע – והשמחה עריבה. מרן רבי משה פינשטיין נפטר, ולוויתו נערכה בירושלים בפורים דמוקפין. רבי שלום, בהילה ומתייסר, ביקש להשתתף בה. בנו הביאו מכך. אין זה בכוחו, ופטור הוא ממצוה זו עתה. ואכן, לא היה זה בכוחו, ופטור היה. כי עוברה: הוא קיבל את דעת בנו ולא השתתף בלוויה. לאחר מכן, קרא לבנו ואמר:

נראה לו, שעל פי דין עליו לאסוף מנין אנשים ולבקשם שיעלו על קברו של מרן רבי משה פינשטיין, ויבקשו ממנו מחילה בשמו, על שלא השתתף בלוייתו...

הבן נרהם. והרי לא היה בכוחו להשתתף, לא יכול היה:

אמת, השיב רבי שלום. מרין לייתת המת, פטור היה. אף מרין לייתו של גדול בישראל, שלמד ולימד – פטור היה. לא היה בכוחו. אבל בעת שהותו בארצות הברית, בשכבו על ערש דווי, בא מרן רבי משה פינשטיין לבקרו. ואם כן, הרי הוא אסיר תורה. ולנוכח הברת הטוב – אין אף תירוץ תקף...

והבן חייב היה להבטיח, שיעלה על הציון ויבקש מחילה. הבטיח – וקיימו

דמי שדכנות

ואף מקרה זה, אין בו למצות את מידת הברת הטוב:

הנה מקרה נוסף, מרהים:

לבנו של רבי שלום היתה בת שהגיעה לפריקה. יום אחד, פנה אליו אביו הגדול בהצדרה מפתיעה: חשקה נפשו בדמי שדכנות, יש בפיו הצעת שידוך נפלאה – בחור ישיבה שהיה מבאי ביתו, בא לפרקים לשוחח בדברי תורה ולפעדו בחליו.

הבן נרהם לשמע הצעה. ביתו – בית ירושלמי הוא, כפי שחונך כך חינך. מצויינים הם בני ירושלים, לא שינו את לשונם ולבושם ואורחות חייהם. והבחור – מגולת, לבוש קצרות...

אין זה כלום, אומר האב. מסמנים חיצוניים הם, ניתנים לשינוי. מכיר הוא את נבחרתו, ומכיר את הבחור. ההצעה נחרדת, נפלאה –

הבן לא הבין. מכל בני ירושלים, המשפחות הידועות והותיקות המכורשות, הרואות כבוד לעצמן להשתדך בבתו של היריין הנערץ, מכולן לא מצא אביו אלא בחור זה – כן, אומר האב. בחור זה עזר לי בעת חולשתי ומחלתי, וכבר הגיע לפריקה. מדת הברת הטוב מחייבת, שאראג לעזידו... שורו נא: מידת הברת הטוב – מחייבת להציע לו את נבחרתי...

סוף דבר, הבחור מצא את זיווגו והנבחרה ניישאה אף היא בשעה טובה, ואילו רבי שלום לא שקט: הוא יגע רבות, עד שמצא את הדרך כיצד להקיב עם הבחור...

אחרי החכמה

הדרור תשובה

האם נכך מיצינו את מידת הברת הטוב? אין איש יודע, שכן מהמתי המעשים שרבי שלום ניסה – והצליח – להצניע, נחשפו אך מ"ה מעט. אבל אין ספק: קובלנו מרשם מה...

"יהבן, שמידה זו של הברת תודה, רכש מרבו הגדול – אחד מרבותיו – מרן הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, בישיבתו למד ועל בחירה נמנה: בנו של רבי שלום הגיע למצוות, והוא סר להזמין ל"קידוש" בסבת את רבו הגר"ז מלצר זצ"ל. הבימוס מחייב זאת, אף הברת הטובה, אבל הוא לא העלה בדעתו שהגאון הישיש והחלש יוכל לבוא רגלי מרחק כה רב.

ה"קידוש" היה בעיצומו, גדולי ירושלים השתתפו שמחה, בראשם הרב מטשיבין זצ"ל – שלאחר שסיפם במעלה המדרגות התלולות את ארבע הקומות הגבוהות, התנשף ואמר: "המעלות" של דירה זו – הן חסרונותיה..." הסבו גדולי ירושלים ושוחחו בדברי תורה – ולפתע נראתה בפתח דירתו הגבוהה של רבי איסר זלמן מלצר, במחלצות הסבת הדרורות...

הכל קמו לכבודו, ולא הסתירו את השתוממותם: הכיצד טרח ויגע ובא מהלך כה רב? אמת, ענה רבי איסר זלמן, רב המהלך מנסי מחותי, אבל חייב הייתי לבוא, משום הברת תטוב לבעל השמחה.

הברת הטובה:

כן, בגינו חלף במוחי הרהור תשובה:

הרבים חשבו שתומים עוד יותר, והגאון הישיש נחלץ להבהיר: כאשר רבי שלום בא להזמינני לבר-המצוה של בנו, חלף במוחי הרהור בזה: הוא חוגג כבר את הכנס בנו למצוות – והרי זה עתה נערכה חתונתו, אז – איך שהזמן חולף מהר, יש להודיו ולשוב בתשובה בטרם...

ואם בזכותו חלף במוחי הרהור תשובה – חייב אני לשרות ולהשתדל בשמחתו. מרין הברת טובה:

פרק "מי שאחזו"

לסוגית הברת הטוב, נדרשנו עקב הברת תודתו של רבי שלום לנער שהביא לו בעברותו מנת אוכל נוספת – אבל מנה כזו נדירה היתה. תדיר יותר היה הרעב. רעב מציף, מתמשך ומענה. אנו – ברוך השם, לומדים אנו בגמרא על "מי שאחזו בולמוס" כמושב ערשילאי, ולוזאי שייישאר כך. לגביהם היתה זו תופעה מוחשית. תופעה, שלא הפריעה ללימוד בסדירות ובהתמדה. להיפך – הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך יבלח"ט, ש"ב של רבי שלום, וחברותא שלו במשך יובל שנים, העיד: כאשר שמעגו את רבי שלום לומד בהתלהבות יתירה ובקול רם במיוחד – ידענו שהרעב מציף לו ביותר, חו הדרך להשקישו...

הדרך המפושטה יותר – לאכיל – לא היתה בית אפשרות...

ללמוד מכל אדם

ולמדה:

כאיסר ביקש רבי שלום להחריר בבניו את אהבת התורה, אגב הילוכו בסמטאות העיר, היה מצביע על כל בית כנסת שניעה בדרכם: כאן למדתי בחברותא עם פלוני, וכאן עם פלוני. כאן עם פלוני, וכאן עם פלוני – כולם, מגדולי ירושלים. ובאשר ביקש להחריר בהם הטבות ושאיפות, סיפר להם: בילדותי הבטתי סביב והחלטתי, כי ברצוני להיות מעמיק כמו למדן פלוני, בקי כמו למדן פלוני, מוקק כפלוני, מעיין בתפילתו כפלוני. ורק לרוגמא – מתמיד, מרבי פנחס ששסטיין, ראב"ד ירושלים לימים, שהיה לומד לאורה הקלוש של מנורת שמן זעירה עד בלותה. אם לא היתה כלה – היה השמש מצאו ליד הספר בהכנסו להפילת ותיקין. עיתים בכתבה המנורה, ורבי פנחס היה יוצא עם ספרו, להמשיך וללמוד לאור הלבנה.

והרעב ארב, תקף – וחזקו

כבן הבית

ולמדה:

ובאלו תנאים למדו. כי לא רק בקמה היה מחסור, אלא אף בתורה – בספרים. בספרי יסוד נחוצים. לא רק ספרי ראשונים ואחרונים – שלא לדבר על ספרי שאלות ותשובות נצרכים: לולי נפלו בחלקו של רבי שלום ספרי ירושתו של אביו, לא היו בנמצא בביתו של הפוסק הגדול אף כרכי השולחן ערוך!

והנה סיפור, להמחשה: הרמזל מזלו של רבי שלום ובן גילו לו למזל טוב בעת ביקורו של הרבי מסטמאר בעיר הקודש. מיהר רבי שלום לאכסניית הרבי, להזמינו למנריקאות. במאור פנים התקבל רבי שלום. מאור פנים היה שמור עבורו אצל גדולי ישראל בולם. הרבי מסטמאר הוקיר, אצל הרבי מבעלז ישב בראש הקראים בשלחנו, אצל הרב רוזינסקי התכבד בשירת זמירות שבת, אצל הבית ישראל היתה עבורו דלת פתוחה, אצל הרב אברמסקי היתה לו קביעות שבועית, בשמחת בנין של הרב מבריסק התכבד לשאת דברים. סיפרו: תפילת המנחה בערב יום הכיפורים בביתו של הרב מבריסק הסתיימה. פניו של הרב היו מאיימות מאימת הדין – והנוכחים פחדו לגשת ולברך – להתברך בברכת גמר חתימה טובה הראשון שהוצ וגיגש – היה רבי שלום, בן הבית...

בבן בית היה אצל גדולי ישראל, ומסיבו של בן בית שמגיש הוא את דעתו בבעלי הבית. אך לא רבי שלום. חדור היה באמונת חכמים איתנה ותמימה. את מבחביו הותם היה בתואר "המתאבק ברגלי חכמים". וכזה היה. כאמור, היתה לו קביעות של ימי ששי בבית הגרלי אברמסקי וצ"ל. פעם ארע שרבי שלום הובהל לבית החולים, והחליט – "ברוכנו נסוד אל הרב אברמסקי". עלו ובאו לביתו של הרב, ומצאוהו עומד בתפילת השחר. עטור בטלליתו ובתפיליו, עוקב אחר המילים שמסידור בעיניו ובאצבעו מנגעים את המילים בקפידה. כשהגיעו, הניף לעברם מבט והמשיך בתפילת יוצר שעמד בה: "כי הוא לבדו מבמיה ישועות, בורא רפואות, נורא והללות אדון הנפלאות". רבי שלום שמע את הרברים, סב על עקבותיו ונסע רגע לבית החולים: הוא התברך כבר, ליותר אין הוא צריך...

סגולה לאריכות ימים...

אחיה 1234567

ובך, במאור פנים, התקבל על ידי הרבי מסטמאר: "באתי להזמין את הרבי לסנדקאות – אך מאחר ואני מקפיד להתפלל כותיקין, הרי שהברית תתקיים מיד לאחר התפילה". הרבי מסטמר חייך. העומדים סביב לא חייכו. הם ידעו – הכל ידעו – מה רבות הן הכנותיו של הרבי להפילת, בשיעורי תורה והכנת נוף ונפש. הכל ידעו באיזו שעה מאוחרת התפלל. ובאן – מזמנן הוא לברית כותיקין!

"האם אתה רציני בהזמנתך", שאל הרבי, או שמא אין זו אלא הזמנה לצאת ידי חובתך"...

"רציני", ענה רבי שלום.

"אם כן, אבוא".

רציני היה רבי שלום. הפילת ותיקין שלו ארוכה מסורת היתה, מאז היותו בן שמונה שנים לא ביטל ממנה ולו יום אחד. בחתונתו ויקרו עד אור הבוקר – ובאור הבוקר התפללו כותיקין. באחרית ימיו בילה את ליל הסדר בבית בנו יבלח"א, ליל סדר רצוף דברי תורה ושירי זמרה שהסתיים בשעה שלמנת בוקר, ובעוד ליל יצא מבית חבן, וקן והולך, לבקש מנין לתפילת ותיקין. והוא מצאו – תשעה יהודים עומדים ומחכים לעשירי למנין... כאשר בנו הגר בחיפה ביקשו לבוא להתארח בביתו, היה בפיו תנאי אחד: מנין לתפילת ותיקין. כשהבביר עליו חליו, היו מוליכים אותו בעגלת נכים – לתפילת ותיקין. מישהו פנה אליו בשאלה: מדי הקפדה יתירה זו על תפילת ותיקין? "אומר לך", ענהו רבי שלום. "ברוק ומנוסה הוא, שתפילת ותיקין סגולה היא לאריכות ימים".

"אחה", המתם הלה בהבנה, עוד סגולה מסגולות ירושלים.

רומזי שאין מר מבין, אמר רבי שלום. דברים כהווייתם: קם אדם להפילת ותיקין, ורומז הופך לאחוך יותר, מרוויח הוא עוד שעות יקרות...

בסוד שיח שרפים

קרניים ראשונות של שחר הפציעו בשמי ירושלים, ובדיירתו הקטנה של רבי שלום, במרומי

מוסף יתד נאמן ד' טבת תשמ"ח עמוד 6

הדפסה בראולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

ארבע הקומות, התאספו ובאו גדולי העיר. היו שם השכנים – רבי שמואל המיומן ורבי חיים ולם, הרב הורוביץ והרב גרטון והרב כהן, ורבה של ירושלים, הגר"ר בענגים, והסנדק – הרבי מסטמאר. הבריח נערכה והביכוד הוגש, הכל טעמו – מלבד הסנדק, שהיה עדיין קודם התפילה... וכדרכם של אריות בתורה, התעורר דיון הלכתי עד, שאלות ותשובות וסימוכין וראיות, וראשונים ואחרונים ופוסקים ומשיבים. והרב בענגים הוכיח דברי תוספות פלוני, ולפתע נשמע קולו של הרבי מסטמאר – "אין כזה תוספותא" "אמת", משיב הרב בענגים, "אין זה כתוב במפורש, אבל זוהי משמעות הדברים".

"אין כזה תוספות", שב הרבי ואמר.

"במסכת פלונית, דף פלוני, עמוד א' –"

הרבי נסא את ראשו ועצם את עיניו: "מסכת פלונית דף פלוני" – אמר, ממלמל בספתיו – "בתוספות הראשון אין משמעות כזו". המשיך למלמל – "גם בתוספות השני לא". המשיך ומלמל – "גם לא בתוספות השלישי". פקח את עיניו ואמר: "גם לא ברביעי. אין תוספות כזה בעמוד".

"יש", אמר הרב בענגים.

"ניתי ספר ונחזי. יבאו גמרא" –

אבל הרי לשם כך הובא כל הסיפור: בביתו של הפוסק הירושלמי, לא היתה גמרא בנמצא בשבתך לה, היה שואל גמרא, לומר בה ומחזירה...

מבריכה לבריכה

אתם סקרנים לבטח לדעת מה היה סופו של ויכוח. שלחו להביא גמרא מביתו של הרב גרטון. הגמרא הובאה, פתחו בדף האמור, הרב בענגים שלח את אצבעו להראות את המקום האמור – ואצבאו נותרה בחלל האויר: התוספות האמור בעלם ואינגו, פרח מן הגמרא. אין תוספות כזה, הרבי מסטמאר צדק.

"יש", התעקש הרבי בענגים. "בש"ס שלי הוא נמצא" הוא שלח להביא את הגמרא שלו, מביתו. השליח יצא לדרך, ובינתיים הוסיפו דברו ברבי תורה. הוא שב ובידו הכרך הכבד, דפוס סלאוויטה. הוא נפתח במקומו, אצבעו של הרב בענגים הושטה – ונחתה במקום האמור: היו שם "תוספות ישנים", שהושמטו במהדורות וילנא: שניהם צדקו...

מסתבר שבאותם ימים לא היו הספרים מונחים בארון. אלא היו מאוחסנים בראשים פנימה... בכל שאלה שהיה רבי שלום נשאל, יודע היה לציין על אתר – "עניין זה, ספר פלוני דן בו, ופלוני, ופלוני. והעניין קשור גם לחקירתו של ספר פלוני. וראיותיו של ספר פלוני לענין פלוני יכולות אף הן לשמש לכאן"...

תופעה מופלאה היתה זו, וגבו שאלו פעם אודותיה, הכיצד יודע הוא איזה ספר אמור לדון בענין פלוני, ואיזה "מתאים" לו לעסוק בענין אחר.

רבי שלום הביט בבנו בתמיהה. "איני יודע זאת – וכי נביא אנכי? ובכל זאת, התעקש הבן, הרי תמיד אומר אתה "עניין זה – מן הדין שיימצא בספר פלוני". ותמיד הוא מצוי שם במקומו!

"אין פשוט מזה", ענה האב. "יש כאן סוד גדול: כל ספר שנקלע לידי אני מעיין בו מבריכה לבריכה, מראשיתו עד סופו. לאחר מכן אינך צריך, אלא שלא לשכוח"...

האם זכרון כאן? רבי שלום היה אומר "אם אין עמלים, אין הזכרון מועיל"...

גם עמל, גם זכרון, גם יגיעה – "כשרבי שלום אומר, שנרמה לו שהסברא היא אחרת – אות היא שעלי לשוב ולעיין", דברי הגרש"ז אויערבאך שליט"א, הברותתו משך יוכל שנים.

פוסק מקובל

עמל, זכרון, יגיעה – מכל אלו יכול לגדול לגדול מופלג, אף ראש ישיבה. אבל פוסק זקוק לתכונות נוספות. ורבי שלום היה פוסק. יוכל שנים ישב על מדין, מהיותו אבדך בשנות העשרים שלו. מינוי בגיל כה צעיר עורר תמיהה בשעתו, בירושלים של אז. אבל רבי שלום היה פוסק, פוסק מקובל על הכל. ומקור תכונותיו של פוסק:

דבר ראשון – קבלה. הפסקים מקובלים הם מדור לדור, העיון והפסיקה עוברים במסורת, ורבי שלום קיבל אותה בשמונה שנות שימושו בבית הגר"ר בענגים ובבית הרב מטעפליק בו היה שוהה בימי שישי, לשנוע כיצד פוסקים שאלות בהולות של שעת רחק, ואצל זקני פוסקי ירושלים. בפסיקתו, אמרו בני הרב מבריסק יבלח"א: "אבר פוסק עם קבלה מדורות".

ומעשה באברך שביקש להתמנות בהוראה, והיה מסבב בין מורי הוראה שונים, שומע ושקד ולומד. גיעו בו הגרש"ז אויערבאך שליט"א: "יעד שאתה מסובב אצל כולם וממלא ראשך בפסיקות שיגשרכו לך שנים רבות כדי לשרשן ממתוך – מוטב שתלך אצל רבי שלום איזן, שהוראתו היא סולת נקיה, מקובלת ומרוצה...

נקישות לאחר חצות

בנוסף לקבלה, חייב הדיין להתאזר בסייעתא דשמיא, ב"אלקים נצב בעדת אל". כי לפעמים הדין דין אמת הוא, אבל אינו "אמת לאמיתו". ולסייעתא דשמיא יש לייחל ולהתפלל. בכל יום, כאשר יצא את ביתו, היה מניח ידו על המזוזה ומתפלל ברגש: "שלא אכשל בדבר הלכה". אמנם, תפילה זו היה שב ומתפלל בכניסתו לבית ההוראה שהתייסר על ידו, אבל השואלים היו מטתנים לו למרגלות מדרגות הבית ומתלווים אליו ברחוב – על כן הקדים והתפלל ביציאתו מביתו.

ולא רק למרגלות הבית היו מחכים, גם אל הבית היו עולים, ובכל שעות היום והלילה. ורבי שלום היה מקבלם במבר פנים יפות, במאור פנים. על לשונו שגורה היתה מימרתו של בעל התם סופר "לא תעגנו" – אל תקבעו לעצמכם עונות ושעות לקבלת קהל".

ומעשה, ודפקו בדלת בשעה שלאחר חצות הלילה. בני הבית פתחו את הדלת וראו מלמדני ירושלים – בשעה כה מאוחרת, אמרו, האין אתם יודעים שהרב קם לותיקין ויושן גדוש בשיעורים, עתה ישן הוא קטעא, זמנו היחיד למנוחה!

עוד הם מדברים, ורבי שלום מופיע. בת צחוק על שפתיו, ועיניו מחייכות. שאלו הלומדנים שאלה סבוכה שהתעוררה, הרב קימם את מצחו, וענה: "כשר".

הם הודו והלכו, והרב עלה על יצועו.

כעבור חצי שעה, נשמעו דפיקות בדלת. אותם לומדנים שבו ובאו, והפעם נלוו אליהם לומדים נוספים. הרב ישן, אמרו בני הבית. אמרו – הרב הופיע מאחרי גבם, בת צחוק על שפתיו, ועיניו מחייכות.

הם באו בנידון השאלה הקודמת. פסק הדין עורר סערה, יש להם הסגות. שמחו את ההסגות, שלפלו והביאו תימוכין. והרב האזין ושמע ופסק: "כשר".

הם תמהו והלכו, והרב עלה על יצועו.

כעבור חצי שעה, נשמעו דפיקות בדלת. הפעם הם שבו בכוחות מתוגברים. אבל הרב ישן – והרב מופיע. בת צחוק על שפתיו ועיניו מחייכות. ירושלים נרעשת, אמרו לו. יש להם ראיות, מוגיות, שותפ"ים –

הרב שמע, הסכים, ניגש לארון והוציא את ה"חכמת אדם". פתח וציטט את הסעיף, הסכיר את משמעות הדיוק, ושב ועל על יצועו...

בחינת הנודע ביהודה

לא, הכוונה לא היתה לספר כיצר קם משנתו בלא לשמור טינה ובלא למחות את החיוך. הכוונה היתה לספר כיצר עלה על יצועו בשלוה גם כאשר ידע שבתי המרדש נסערים מהפסק. הוא לא פקפק ולא התחבט. ה"חכמת אדם" היה עמו, והדיוק מוצק והמשמעות ברורה – אז אפשר לישון בשקט.

פעם סיפר, כיצר נבחר הנודע ביהודה לכהונתו. צעיר לימים היה. והקהלה בקשה לבחבו. המציאו שאלה סבוכה ושאלוהו. שקל, והורה בה הוראה. הוראה זו מסופקת היא, אמרו לו, שהרי תלויה היא בדעות אלו ואחרות, ומעוררת סיבוכים אלו ואחרים. הרהר הנודע ביהודה והשיב: שאלה זו לא היתה ולא נברא, אתם המצאתם אותה להכשילני.

מנין הבטחון ברבר שאלוהו.

אומר לכם, כשהרב פוסק שאלה, הריהו ניתון בסייעתא דשמיא שמכוונת את צעדיו, ובטוח הוא בפסק דינו. משהתעקשתם ועוררתם בליבי ספקות ותהיות – אות הוא שאין זו אלא שאלה למדנית לפלפולא בעלמא. רצונכם – אפילפל עמכם, אבל זו שאלה להלכה, לא למעשה...

כיוון שכך – אמרו לו – היה נא רבינו

השלחן ערוך החמישי

ופוסק זקוק לתכונה תוספת.

גם על כך היה לרבי שלום סיפור. לעת זקנתו של הגאון רבי שמואל סלאנט, רבה של ירושלים, בקשו תושביה להביא את הגאון לעיר, כפוסק. משלחת למרנים יצאה לקראתו, ובטרם נאתם כאו לקבל את ברכתו של רבם הזישיש. שאלם הגאון: על מה בכוונתכם לשאול ולדבר?

על ארבעת חלקי שלחן ערוך, ענו לו.

לא כן, בני – אמר רבי שמואל. על הרב להיות בקי ב"שלחן ערוך החמישי", זה שאינו כתוב, זה תלוי בפקחות והבנה. ועתה שמעוני נא: השלחן הערוך החמישי אינו בא לאחר הארבעה – אלא הראשון הוא, התחתית להם. שמעו איפוא בקולו! ושותתו עמו שיחת חולין של תלמידי חכמים, ותהו על קבעון בחלק זה של התורה...

ובשלחן ערוך זה, שלט רבי שלום שלטון ללא מצרים.

סחר עופות בא לפניו עם אוסף שאלות. ביניהם היה עוף, שבקרביו נמצאו ביצות לבבנות. הרב הביט ופסק: כשר. הסוחר היה נבון: רב פלוני הטריפו לי...

סבר פניו הגיעות של רבי שלום התחלף בהבעת קפידא. זה מעשה אשר לא ייעשה, לשאול רב שני אחר פסיקת רב ראשון! הסוחר הבבור נבוך בהלכה, ובכלות הזעקפרה הורה לו רבי שלום: "מבל מקום, עלה אל אותו רב ואמור לו, שזוהי הרגולת ולא תרנגול".

מאי משמע, שאל הסוחר.

בתרנגול, ביצות אלו מטריפות. בתרנגולת – אינן אלא שיירי גלידי ביצים...

"כבר נשאלתי עליו"...

ומעשה באחר שבא לשאול על אתרוג. הביט רבי שלום באתרוג, חבר – והכשיר. הלה שם לב להתלבטות ולבו נקפהו, הלך ועמד בסוף התור, לשאול שנית על אתרוג.

והתור – ארוך, ארוך. עשרות אנשים עומדים בו, עם לולביהם ואתרוגיהם. שעתיים עמד והמתין, תתקים לאיטו עם התור, עד שהגיש את האתרוג, והצביע על השאלה. נטל רבי שלום את האתרוג, התבונן בו, נשא את עיניו, ואמר: "אתרוג זה כבר נשאלתי עליו"...

הבט וראה, ניצב היה על רגליו מבוקר עד ערב ועונה לאלפי שואלים על אלפי אתרוגים – ומזמה אתרוג שהיה בידו! "כן", ענה השואל, "הרב הכשירו, אבל ליבי מפקפק".

"כמה שילמת עבורו?", שואל הרב. הלה נקב בסכום. "האתרוג כשר הוא, אלא שסכום זה רב מדי עבורו". נהרו פניו של הלה. הנה ילך ויחליפו באתרוג מהודר! הבחין רבי שלום בשמחתו ואמר: "לו היית מסתפק באתרוג זה, ולומד כמה דפי גמרא באותן שעתיים שחיכית בתור – היתה ברשותך מצוה מהודרת בהרבה"...

האתרוג החצוי

ועוד לסיפורי אתרוגים – הן אין סיפור להם. מישהו בא והראה אתרוג הדר – מה פירוש הדר, הדר שבהדר: יופי וגירול ובליטות ותבוז – ובצע ופיטם ונקי ללא רבב. ומחירו בהתאם, כמובן. והוא שילם את דמיו ובא להראותו ולהשתבח במקחו. נוטל רבי שלום את האתרוג בידו, הופך בו ומשבחו, ולפתע מצביע על נקודה זעירה, דקה מן הדקה. נקודה זו, אומר הוא, הרשאני שתגלעת חדרה דרכה. הדברים נפלו כרעם. הלה חזר למוכר האתרוגים, המוכר מיהר ובא, נרעש. נקודה זו אינה ולא כלום, למטה היא, חבויה, אלפים כמוה יש, סותר הוא ובקי במחירותו.

מה אומר לך, ענה לו רבי שלום. הנקודה נקודה, לכשעצמה אינה מאומה. אני חושש לתולעת, אתה סמוך ובטוח, אין כאן אלא דרך אחת. אקח סכין ואבצע את האתרוג. תמצא תולעת – האתרוג פסול. לא תמצא – אשלם את מחירו המלא.

הסכים הסוחר, והאתרוג נחצה, ומסלול נקיבתה של התולעת מסותל בו לעסק...

לא בשבילך

ועוד סיפור, על אותו שלחן ערוך סמוי.

אברך הגיע, ואתרוג בידו. הדר הוא האתרוג, אלא שסרך שאלה בו. כמה עלה, שאל רבי שלום. כך וכך, ענה האברך, ורבי שלום מעיין בו, ובדרכו משוחח עם האברך על דא ועל הא. בסיומה של בריכה הרשים את האתרוג לאברך. לך אל הסוחר וחחזר לו את האתרוג, ומסור לו בשמי שישיב לך את כספך, אין הוא עבודך.

שמע הסוחר את פסק הדין ותמה. מבין הוא באתרוגים, והשאלה אינה שאלה, והמחיר הוגן הוא וצודק. לא כי, אומר האברך, השאלה שאלה, והמחיר אינו תואם, וברצוני באתרוג אחר. "נעלה לרבי שלום", מציע הסוחר. עלו ובאו, האתרוג בידם. "כלום שאלה היא", שואל הסוחר. "לא", משיב רבי שלום. "כשר הוא ללא פקפוק".

"והמחיר – מופקעי"

"לא", משיב רבי שלום, "הגון הוא ומתקבל".

"אם כך", שואל האברך, "מדוע נצטויתי להשיב את האתרוג ולקבל את כספי, מאי משמע שאין הוא בשבילי?"

"אה", משיב רבי שלום, "אברך שכמוך ראוי לי ליטול את דמי האתרוג המהודר, להמירו באתרוג מהודר פחות ובעודף שיוותר יקנה לוגמא שמלה לכבוד הג"..

הזמנה לקידוש

הנה כי כן, צריך הוא בעל ההוראה להכיר גם את השואל, ולא רק את השאלה. מעשה, ובא אברך בליל שבת ובידו שיירי עוף בצלחת. עוף שהתעוררה לגביו שאלה.

"שב נא", מכבדו רבי שלום, "אכין לך כוס תה כמרם אגש לעיין בריגר". הוא עומד עליו, ומגיש לו כוס חמין, ומשוחח עם שני הילדים שנלוו אל האברך. לא זז מחבבו עד שהזמינהו לביתו לקידוש ביום הטהרה. האברך היה נבוך. קידוש בבית הרב, מה פתאום, מדוע?

"מדוע לא, תביא גם את הילד שנשאר בבית, נשוחח"...

"אבל הרב מתפלל כותיקין, והוא מתפלל מאוחר יותר"

"אז, אני מקדים פעמיים, פעם לאחר תפילת ותיקין ופעם בשעת צהרים מוקדמת. טוב, הבטח לי שתבוא".

מוכן שהבטיח, וכי ברירה יש לו, אלא שעדיין היה תמה –

"ובנידון השאלה, העוף אינו כשר, ויש להגעיל את הכלים שבבית".

עכשיו כבר לא תמה.

מנה הראויה להתכבד

יש כאן יותר מאשר השלחן הערוך החמישי. יש כאן האוזה לרחיפי לב הזולת, הבנה לרגשותיו והשתתפות כנה עמהם. תמיד נהג לשאול שאלות אנב שאינן ממין הענינין תוך כדי עיון בשאלה. לעיתים, היה בהם באמת משום התעניינות בזולת גרידא – היכן הוא לומר, כיצד, ממה הוא מתפרנס, וכיצד. אבל רק בעזרת שאלות אלו, יכול היה לעיין ברינו של עוף ביום שני בשמח, ולהכשירו מפני... כבוד השבת. שכן נודע לו, שמעוף זה יסתפקו בני המשפחה ביום שני ושלישי ורביעי וחמישי ושישי – ושבת: כיצד חיים עם עוף אחר שבוע שלם – זאת יבינו רק בני ירושלים. רק הם היו מוצאים "שאלות" בניקב קרום של מוח תרנגולת, גם ראשים בישלו, גם ריאות עוף. כשרבי שלום הזמין אורח לביתו – והבטחת המזון – קיבל האורח מנה הראויה להתכבד. הוא לא שם לב לכך, ששאר בני הבית קיבלו ריאות וראש ועצמות וסחוס, ואם הבית הגיעה בפיה כאילו היא אוכלת – עבורה לא נותרו אפילו אלו...

"כך דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה". הם הלכו בנתיב זה בבטחה...

על הארץ תישן

"זעוד הארץ תישן". גם בנתיב זה הלכו. לא על הארץ ישנו, אבל לא רחוקים היו מכך. שתי שמחות וכורות לבנו שלהרבי שלום: ישן היה על "מיטה של פרקים" – היו מצמידים ספסל אל הקיר, ואליו מסמיכים שורת מסאות, שמסעדיהן מגעו בקרו מליפול ארצה... "חג היה לי, כאשר קנו כסאות משומשים, מרופרפים. כסא מרופר – משמעותו עבודי היה כמורון קפיציטו"

השמחה השניה – כאשר אחיו הגדול התחתן. "שני אחי ישנו יחדיו במיטה אחת – אבל היתה זו מיטה של ממש. כאשר אחי התחתן, התפנה עבורי מקום במחצית המיטה"...

"ובתורה אתה עמל". כן, זה היה העיקר. בנתיב זה הלכו:

והתורה – תורת חסד היא, תורה תוך דרי מעשי חסד. כשרבי שלום למד בישיבת עץ חיים, אגר בגומות הסטנדר שלו קופסאות נפרדים. שאם ירצה אי מי לעשן, לא יצטרך לחפש אחריהם. מעשה קטן של חסד, של תשומת לב לזולת ובדבריו.

רבי שלום למד בחברותא, ולחדר נכנס אברך. מן הסתם, שאלה בפיו – קם החברותא ויצא מן החדר. המשיך כלימודו במסדרון, והנה שמעו הוא קולות בכי בוקעים. הבכי נמשך זמן רב, נקטע בקולו המנחם של רבי שלום. משיצא המבדך, רגוע ומפויס, הבחין רבי שלום במבכו השואל של החברותא. אברך זה, סיפר רבי שלום, בן תוץ לארץ הוא, ורעייתו אף היא ילדת חוץ, אין להם כאן מביר ומודע. בפני מי ישפוך את צרותיו, עם מי יוודע ולפני מי ישפוך את ליבו? הוא בא לכאן, ושותה הכל בפני...

תורת חסד

ובלוויתו של רבי שלום, הבחינו המלווים במבוכנית שנסעה אחריהם. היה בה זוג, הנעיר חובש כיפה סרוגה, פניו אבלים, נסע בעקבותיהם כל הדרך. עוד זוג שרבי שלום היה להם לאב. וראש כולל ידוע בא לנחם. "אביכם היה כאבי – היה מצילי – קרא בהתרגשות – אני חייב לו את כל מה שאני – את כל פעליי. מדוע? מה עשה לו רבי שלום?

רבי שלום חידש "יסוד": קירוב רחוקים אינו רק החזרה בתשובה של חילוניים. קירוב יכול להיות גם קירובו של השכן מעבר לדלת. אותו ראש כולל היה אברך שטרדות הפרנסה הכריחוהו לחפש עיסוק מחוץ לכתלי בית המדרש. רבי שלום "תפסר" ברגע הנכון, כיוונו והדריכו, והכרדכו נוחר בפעילות תורתית שהלכה והתפעמה לתפארת. הכל בוכות מאור פנים, והתעניינות כנה, ורצון לעזרה.

כך דרכה של תורה

וכשבקשיי התקופה – לפני חמישים שנה – יצאו רבים לבקש פרנסה, והתחילו לעבור במפעלי יהלומים – היה זה רבי שלום שקם ויצר עבורם מסגרת של שיעור יומי. לא בבית כנסת – אלא בבית המלאכה... הוא נסע אליהם, ולימדם בעת ההפסקה שיעור זה התקים משך כארבעים וחמש שנים, ובמהלכו למד עמם כחמש פעמים את הש"ס. אבל הנבונות והקרבה והמחשבה על הזולת – כה אופייניים הם לרבי שלום, הדיין של ירושלים: וכה אופייני היא הדרכו: לא חסר בתלוש מהלימוד, אלא חסר בלימוד עצמו!

תורת חסד!

סיפר רבי שמעון פריימן: "היה זה ליל טופה וסערה. פתחתי שלג צחורים התערבלו בעלטה. הקרירות שיקפה גם את מצב רוחי: שכבתי חולה במיטתי, ובאותו ערב נחוצו נישואיה של אחותי. הרופא אסר עלי לצאת, עקב מחלתי, ובמזג האויר הזה מן הנמנע היה להתכחש להוראתו.

לפתע נשמעו נקישות ברלת. הייתי לבדי בדירה, קמתי לפתח – והופתעתי לראות את רבי שלום בפתח. מה הוא עושה כאן, בליל טופה וסערה, הרחק מביתו – בשכונת מקור ברוך?

"באתי לבקר את החולה", אמר בפנים צוהלות.

"אבל הרי היית כאן בשבוע שעבר?"

"ובכן מה, נזכרתי שהחלילה אחותך נישאת, ומן הסתם יהיו כולם בחתונה, ותישאר לבדך. באתי איפוא לשהות לצידך, בוא ונעביר את הזמן בדברי תורה". והשניים שקעו בעמקה של סוגיה, עד לשובם של המחותנים מהחתונה – זוהי דרכה של תורה!

נכונות לעזרה –

עד היכן?

מעשה באברך מרוכא בצערו, מר לו מר, שוחח עמו רבי שלום, עודד אותו וניחם אותו, ולא נחה דעתו עד שאמר לו: "רד לך להתעצב, אני נוטל על עצמי את צערך – ואתה שכח ממנו והתחל לשמוח"...

הדפסה בריזולוציה מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
מוסף שבת קודש - תשמ"ח 13 - ויגש יתד נאמן עמוד מס: 7 הודפס ע"י אוצר החכמה